

Siklós Péter reprodukciói

Jókai és Táncsics

„... ő vakon is azt látta, amit ép szemmel, s ... az a vak ember nem látott-e tisztábban, mint én?”

Jókai 1848. március 15-én látta először közelről Táncsicsot. A nap hőseit börtönből kiszabadító ifjak között ő is ott volt. Ennek a napnak riportereként így számolt be erről az *Életképekben*:

„Ez alatt a nép a megszabadított Táncsics kocsiját önkézevel vonva át Budáról a színház teréig, bevonult a színházba, mely mindenki számára ingyen megnyitott.” A „színházban a közönség nagy része óhajta Táncsicsot a színpadon megjelenve látni, azonban értesülvén a tisztelt polgártárs gyengélkedő állapotáról, kívánatával felhagyott, s a legnagyobb csend és béke között eltávozik”.

Erre a jelenetre évtizedekkel később, élete alkonyán így emlékezett vissza:

„Ekkor egy hang elkialtotta magát a karzatról: Éljen Táncsics! S arra az egész néptömeg rázendíté egyszerre: Lássuk Táncsicsot! Iszonyú láрма lett belőle. Táncsics nem volt kéznél, valahol kinn lakott a Ferencvárosban. De ha közel lett volna is, kegyetlenség lesz egy megtört, roskatag, beteg embert a színpadra hurcolni, hogy ott mint valami híres muzsikust, hajtogassa magát a nép előtt.”

Jókai sárosan, lucskosan felrohant a színpadra (ekkor találkozott a Gertrudis jelmezében előadásra készülő Laborfalvi Ró-

zával), s beszélni kezdett. Saját vallomása szerint „Mit beszéltem, azt nem tudom, hanem hogy kihallgattak (meghallgattak), az áll, s hogy azután szép csendesen és lelkesülten haza oszlott a publikum, nem követelte többé, hogy Táncsicsot a színpadra hurcoljuk, az is igaz.”

Ugyanezt a jelenetet Táncsics Mihály így örökítette meg *Életpályám* című munkájában:

„... feleségemmel s Nyáry Pállal kocsiba ültünk, s alig foglaltunk helyet, a lovakat kifogták s a kocsit férfiak, ifjak húzták. E közben mindinkább beesteledett s Budavár házainak ablakait, amerre elvonultunk, kivilágították; a szabadító sokaság tömegéhez percre percre mindig több-több nép csatlakozott; kik a kocsit húzták, azokat időnkint mások váltották föl, hogy minél többen elmondhassák, hogy e munkában ők is részt vettek. Így haladt a menet Budáról a hídon át Pestre a nemzeti színház elé, hogy a színházban a fejedelmi [nádori] család páholyában foglalják helyet. De e kívánság teljesítését azon nyilatkozattal mellőztem, hogy nem mehetek színházba, mert a városházához kell mennem, hogy az ott ülésező új kormány bizottságának magamat bemutassam, miszerint meggyőződhessék arról, hogy kiszabadítottak.”

Majd így folytatja:

A Helytartótanács börtöne, Táncsics Mihály utca 9.

„Oda is az emberek húzták a kocsimat. Megjelenvén az ideiglenes kormány előtt, annak jelen volt tagjait «kendtek» címen szólítottam. Ők elszörnyülködtek, néma csönd állott be, mert önkéntelenül mindenkit azon gondolat fogott el, hogy én vagy már előbb a börtönben, vagy a kiszabadítás órájában megőrültem. Azt természetesen senki nem tudta, hogy már a börtönben megérlelődött azon eszmém, hogy ha boldogulni akarunk, minden más címet a kenden kívül el kell törölnünk... Midőn a városházából kijöttem, egy ismer-

retlen férfiú szólított meg a sokaság közül, hogy ne vessem meg ajánlatát, szerencséjének tartja, ha hozzá szálllok, mindennel ingyen lát el, ameddig tetszem fog; köszönettel fogadtam, mert nem akartam, hogy a sokaság hazáig, messzre a külvárosig kísérjen. Az úri ember Hauer, a »Nádor« vendéglőnek bérlője volt.”

Táncsics hozzáfűzi:

„Az oda kísérőkhöz, mielőtt szétozoltak volna, két figyelmeztetést intéztem: Egyikben szívükre kötöttem, hogy a forradalom meg lévén indítva, mindazt keresztül

kell küzdeni, mit a forradalmi elvek követelnek, a többi közt: mindennemű címet el kell törölni, csapán a kend maradjon megszólításuk, mert ha a mindenféle cifrábnál-cifrább cím megmarad: ez egymaga mindent megsemmisíthet; a kend címzést most a nagy mozgalom első napján meg kell kezdeni: és valóban meg is kezdték — és folytatták végig az egész éjen át — akik nem aludtak; másik figyelmeztetésem s illetve nyilatkozatom az volt, hogy nevem Stancsics-ról a jobb hangzású Táncsics-ra változtatom, részint e nagy nap emlékére, részint pedig azért, mivel nagyobbik gyermekem nevemet mindig így ejtette ki.”

Március 15-e után Jókai gyakran ismertette folyóiratában, az *Életképek*ben Táncsics népszerű s „közrendűek számára kiadott” újságját, a *Munkások Újságát*. Táncsics népszerűségét mi sem jellemzi jobban, mint hogy Baranya megye siklói kerülete azonnal felkérte országgyűlési képviselőjének. Majd Békés megye küldöttsége hívta meg, aztán Szarvas város polgárai kínálták fel képviselőjüket Táncsicsnak, s végül az izsáki kerület is jelentkezett igényével, ahol sok évvel azelőtt tanítóskodott. Ne felejtsem el, hogy a legutolsó képviselőségi mandátumot a Bács megyei ómoravicai kerület ajánlotta fel. Táncsics a siklói képviselőséget vállalta el.

Jókai ezt örömmel tette közzé folyóiratában, s a történeti igazság kedvéért hozzáfűzte:

„Minthogy Táncsics semmi jogcímen nem volt választó s így választható sem lett volna, Nagy-harsány község egy féltelket írtott nevére, hogy a képesítést elnyerje.”

Jókai „socialista író”-nak nevezte és tartotta Táncsicsot, s a proletár forradalmár műveire állandóan felhívta ebben az időben olvasóinak figyelmét. Csak Debrecenben, 1849 tavaszán kerültek ellentétbe egymással, amikor Jókai rövid ideig a békéltetés hívévé szegődött, s Táncsics az országgyűlésen interpellációban tiltakozott Jókai cikkei ellen.

Táncsics erre így emlékezik vissza:

„Én beszédem folytán e szavakat használtam: «A cikket valami Jókai nevű ifjú ember írta alá», noha csak első névbetűje J. állott a cikk végén, de mindenki tudta,

Varga Imre szobra a Bécsi kapu előtt

hogy az Jókait jelent. Ezért Jókai Mór ellenem föllázadt, és több alkalommal az Esti Lapokban gúnyosan támadott meg. Minden jeles tehetségei dacára, melyek benne rejtettek, nem ismertem, tehát méltán fájhatott neki a »valami Jókai nevű« kifejezés; de okát is adom, amiért nem ismerhetém őt magát személyesen, s miért nem tudhatám szellemi tehetségeit érdemük szerint méltányolni... De ha Jókait már akkor ismertem is volna, és ha minden szellemi termékei már akkor előttem lettek volna, miket csak azóta, későbbben alkotott meg: mégis kárhóztatóságot mondtam volna ki fölötte; mert hazánk függetlensége mindennél szentebb volt előttem."

Jókai gúnyos hangúnak nevezett cikkéből világosan megmutatik az osztálykülönbség és társadalmi, politikai ellentét: „Kend igen becsületes, jóra való, jámboreletű ember! igen tisztelőre méltó republikánus érzelmű, szabadelvű fiatalember... Kendből nem lesz fináncminiszter, Táncsics. Kend azoknak, kik a szabadságharcban részt vesznek, de földjük nincs, ígér fejenként 20 hold földet a pártütők vagyónából.” S azután utal a maga sértődöttségére is:

„Kendre nézve nevezetes nap a március 15-ike, azon a napon szabadítá ki kendet börtönéből a pesti nép, kit a kend tömlőce ajtajáig Petőfi és én vezeténk. Ezzel ugyan jobb lett volna elhallgatnom, mert nem hiszem, hogy az ország érdemrendet adjon érte, hanem csak azért mondom, hogy kend ezelőtt pár hónappal nevemet említeni hallva, azt mondotta: nem ismerem ezt az embert."

Érdekes, hogy a két történelmi nevezetességű ember kapcsolattól, debreceni vitájából csak a „Hallja kend, Táncsics” szólás öröklődött az utókorra.

Világos után mindketten bűndosni kényszerültek, Táncsicsot „in effigie” fel is akasztották, s Pestre visszatérve 8 éven át rejtőzött, amíg 1857-ben amnesztiát kapott. 1860. március 15-én azonban újra letartóztatták és bebörtönözték „vörös republikánus” eszméi miatt; szeptember 1-én az államügyész 15 évi súlyos büntetésre ítélte. Családja a legnagyobb nyomorba került, de Jókai 40 pengő forinttal sietett a segítségükre, amiért Táncsics az emlékiratában „Az isten áldja meg érte” elismeréssel mond köszönetet.

A történelmi sors különös érdekessége, hogy a börtönben szen-

vedő Táncsics Mihály után Jókait éppen a siklósi kerület választotta meg országgyűlési képviselőnek. A pesti és a letenyei mandátumról lemondva a siklósi képviselőiséget tartotta meg, s ekkor lépett a politikai pályára, mely annyi tapsot és annyi szenvedést hozott számára. Az 1861-i országgyűlés gyors feloszlata után 1865-ben Jókait újból a siklósi kerület választotta meg a kiegyezésre készülő országgyűlés képviselőjének, a Deák-pártnál radikálisabb határozati párt programjával.

Így fonódott össze újból a két egyéniség pályája, s ettől kezdve nem kerültek, elveik megtartása mellett sem, ellentétbe egymással. Mikor Jókait 1863-ban sajtóvétség miatt bebörtönözték, ugyanabban az épületben volt fogva, amelyben Táncsics Mihály töltötte börtönéveit. (Ma Táncsics Mihály utca 9.) Táncsics erről így ír:

„Jókait éppen a fölöttem lévő börtönszobában helyezték el. Őt többen meglátogatták, de mind egyiküknek be kellett nevéit írnia. Velem egész ottléte alatt háromszor találkozott. Látogatói közt családom számára 20 forintot gyűjtött: attól fogva politikai lapját is küldötte, szóval ő mindig jóindulattal viselkedett családom iránt, ha velem nem igen rokonszenvezett is."

Jókai hamar kiszabadult a börtönből. Mikor Táncsicsnak Lajoska nevű leánya súlyosan megbetegedett, vért hányt, s az apjának egyetlen vágya volt, hogy gyermeke halálos ágya mellett tartózkodhasson, Jókai kezesül ajánlkozva felkérte Neuwirt tábornokot, aki azonban azt felelte, hogy kérését nem teljesítheti, mert ez iránt Bécsbe kell folyamodnia — mindazáltal a maga felelősségére megengedte, hogy Táncsics egy zárbiztos kíséretében naponként egy-egy órára hazamehessen addig is, míg Bécsből az engedély megérkezik. Csak háromszor tehette meg ezt, mert a leánya meghalt. „Tetemit a temetőbe kísérnem meg volt tiltva, csak a beszertelésre a házhoz mennem engedtetett meg a zárbiztos kíséretében. Onnét visszatérve mikor a börtönajtót rám zárták, úgy sirtam, mint egy apa talán sohasem sirt."

Táncsics érdekében 1867-ben Jókai néhány képviselőtársával folyamodványt nyújtott be az országgyűléshez, melyet az ő sürgetésére azonnal napirendre tűztek és meg is tárgyaltak. A mi-

niszterelnök, Andrássy Gyula azzal a kijelentéssel fejezte be a tárgyalást, hogy ő Táncsics kiszabadítására lépéseket tett. 1867. március 12-én, I. Ferenc József koronázása napján Táncsics kiszabadult a börtönből.

Táncsics hamar tájékozódott a magyar társadalmi életben, s a munkásság érdekében azonnal egy lap indítása lett a fő célja. A sajtótörvényben előírt 5000 forint kauciót azonban nem tudta teljes egészében letenni, és 1500 forinttal hátralékban maradt. Emiatt Pest városának fenytő törvényszéke elé idézték, s március első napjaiban (1869) négyheti fogságra és 100 forint pénzbírságra ítélték. A fogság megkezdése előtt azonban szabadlábban volt és részt vehetett az országgyűlési választásokon. Oroszán lépett fel képviselőnek, s Just Gyulával szemben szó többséggel meg is választották. Mire a mandátumot átadták neki, megkapta Jókai levelét, 1869. március 10-én:

Kedves öreg barátom

Itt küldök neked bírságod törlesztésére 99 forintot, a századikat csak azért nem küldöm, hogy azzal adósod maradhassak. Isten veled, régi barátod Jókai Mór.

Táncsics lapja, az Arany Trombita 1869. január 2-án jelent meg először, s az utolsó szám december 21-én hagyta el a sajtót. A lap fennállása idején Jókai a lapjában szerkesztőtársa újságját olvasóinak, kiemelve, hogy Táncsics lapja „magyar, német és szláv nyelven vezetett sorozattal lesz ellátva, melybe a munkások munkát és a munkaadók pedig munkást kereshetnek, amazok ingyen, ez utóbbiak nagyon mérsékelt árért”. Azt sem felejtette el közhírré tenni, hogy Táncsics Mihály a lapját ingyen küldi a börtönben szenvedők számára.

Jókai „az első néptribun”-nak tartotta Táncsics Mihályt, s így összegezte kapcsolatuk lényegét:

„Táncsicsot én nagyon közletről ismertem: becsületes, őszinte lelkű ember volt, ha túlzásait, mint irótársamét megellenéztem is, de jószándékát felismertem bennük. Mint író bátor volt, sőt vakmerő, de vitéz nem volt. Alacsony, hajlott természetű alakja nem volt személyes küzdelemre szánva. S bizony mi többi írók sem voltunk vitézebbek, mikor regement számra jött a vasasnémet. Mert a börtön rettenetes! Még maga Petőfi is, ki a csatatéren száguldó paripák által eltápostatni gyönyörűségnek vallja, azt írja: «Ő de a börtön, attul félek!»

Én is... azt a hőst, ki duzzac... adatban rohan a veszély- és küzdelemben, s gyönyörrel várja az ellenfelet; neveti a kapott sebet. De még dicsebbnek tartom azt az embert, akinek a szíve reszket a veszély közeledtére, de az erős lélek akaratja mégis szembeviszi a rettegett ellenféllel s türi a sebet, mely fáj. Ilyenfajta ember volt Táncsics is. Cingár teste reszketett a veszélytől, szívós lelke mégis szembe vitte red."

Kölcsey a Berzsenyit kiengesztelő akadémiai gyászbeszédében kifejtette, hogy „az élet útjai keresztüljárnak egymáson, s leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akar tévedéstől, akar félreértéstől”. Sohasem volt ez igazabb, mint Táncsics és Jókai esetében, csak azzal a különbséggel, hogy nem a halál után kellett a kiengesztelő szavakat elrebegni.

Jókai így adott végső választ fiatalos hetykeségének „Hallja kend, Táncsics” mondására:

„Táncsics egyénisége egyetlen a magyar literatúrában. Polgári származása az alsó néposztályhoz köti, melynek érdekeit a túlzásig szívén és vállán hordozni tartá feladatának. Olvasni húsz éves korában tanult, s életmódját azon túl is diogenesi sztoicizmus jellemzé. Gyakran lehetett őt látni, irodalmi pályája idején is, puttonnyal a hátán, amint kertészkedése eredményét a zöldésgiacra vinni sietet.

Háromszor találkoztam vele az életben. Először, mint börtönből megszabadítóinak egyike, március 15-én, másodszor ellenfele Debrecenben, ahol két ellentétes irányú lapot szerkesztettünk, harmadszor, mint fogolytársa 1863-ban a budai József-kaszárnyában, ahová irodalmi működésünk miatt mind a ketten összekerültünk.

Ő mind a három esetben ugyanaz a rajongó, csak azzal a különbséggel, hogy a legutóbbinál már vak volt. Szürkehályog ereszkedett a szemére a börtönlakástól. De ő vakon is azt látta, amit ép szemmel, s én azóta gyakran gondolkozom felőle, hogy az a vak ember nem látott-e tisztábban mint én, ki azt voltam hajlandó elhinni, hogy egy osztrák kormány az én szabadelvű nézeteimben plauzibilisebb variánsát fogja találni a Magyarország állami létét fogalmazó politikai reformoknak, mint Táncsics konfesszióiban."

Molnár József